

Prof. dr hab. Maciej Perkowski
Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego i Europejskiego
Wydziału Prawa
Uniwersytetu w Białymstoku

Białystok, dnia 24 maja 2021 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani Małgorzaty Brulińskiej

pt. „Prawne aspekty przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy w Polsce na tle prawa międzynarodowego”

W związku z powołaniem mnie przez Radę Naukową Dyscypliny Nauki Prawne (na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego) na recenzenta rozprawy doktorskiej Pani mgr Małgorzaty Brulińskiej pt. *Prawne aspekty przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy w Polsce na tle prawa międzynarodowego* (dalej: rozprawa lub praca doktorska, bądź dysertacja), napisanej pod kierunkiem prof. UW dr. hab. Karola Karskiego, przedstawiam poniżej jej ocenę.

*

Gdy nie wiadomo, o co chodzi, zwykle okazuje się, że o pieniądze... toteż niezrozumiałe (w większym, czy mniejszym stopniu, podmiotowo lub przedmiotowo) transakcje pieniężne określane „praniem pieniędzy” także służą... zarabianiu. Bynajmniej nie chodzi tu tylko o inicjujące ów proceder osoby, czy kooperujących z nimi profesjonalistów. W dobie super-specjalizacji i kultu maksymalizacji wzrostu zysków banki i inne korporacje finansowe, za pośrednictwem których (na pozór mimowolnie, aczkolwiek zawsze odpłatnie) następuje pranie pieniędzy, przypominają w swej postawie dziecko zasłaniające oczy, by się schować. Bez ich świadomego i opartego na progresywnej odpowiedzialności włączenia w proces przeciwdziałania praniu pieniędzy – państwa są skazane na nieustanne „gonienie króliczka”. Nadzieję na pozytywne zmiany niesie dokonane w ostatnich latach na forum Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i sądów krajowych wezwanie banków do

odpowiedzialności za proceder sugestywnego oferowania kredytów denominowanych we frankach szwajcarskich. Banki (i korporacje finansowe) ośmielone skutecznie wymuszonym na państwach transferem odpowiedzialności za kryzys finansowy zapoczątkowany zapaścią na rynku pożyczek hipotecznych wysokiego ryzyka w Stanach Zjednoczonych (w l. 2006-2009), tym razem nie zdołały zmanipulować całokształtu sytuacji. To stwarza sposobność, by rozważyć ich rolę i realny wpływ na pranie pieniędzy. Na tym tle już na wstępie rysuje się pytanie, czy i ewentualnie jak powinna być egzekwowana odpowiedzialność banków (jako osób prawnych) z tytułu zaangażowania (choćby niezamierzonego) w proceder prania pieniędzy? Z tego, między innymi, względu oraz z punktu widzenia doniosłości politycznej i naukowej tematyka podjęta przez Panią Monikę Brulińską zasługuje na docenienie (intuicji i determinacji badawczej gratuluję Doktorantce, ale też – odpowiednio – Promotorowi) i spełnia przedmiotowe kryteria wyboru tematyki dysertacji.

Pomimo względnego bogactwa literatury przedmiotu niewiele opracowań kompleksowo analizuje zjawisko przeciwdziałania praniu pieniędzy w ujęciu kompleksowym, a recenzowana rozprawa – z powodzeniem – podejmuje próbę wypełnienia tej doktrynalnej luki. Recenzowana rozprawa dowodzi, że nie tylko warto, ale i należy podejmować tematy badawcze, które nawet jeśli nie znajdują się w głównym nurcie zainteresowań doktryny, to jednak dotyczą zagadnień ciekawych i przede wszystkim autentycznych w swej warstwie problemowej. Wybór tematu rozprawy ma też swoje konsekwencje merytoryczne i metodologiczne. Przede wszystkim zmusza Autorkę do operowania w warunkach dynamiki przedmiotowej i mierzenia się z wynikającym stąd ryzykiem. O ile bowiem jeszcze stosunkowo niedawno uchodziło badaczom „podejście sumaryczne”, sprowadzające się do sumowania i/lub grupowania problematyki prawnokarnej (i jej implikacji w obszarze prawa międzynarodowego) poszczególnych (lub wybranych) krajów z perspektywy międzynarodowej, w kierunku wniosków ogólnych, o tyle współcześnie jest to podejście na ogół nieadekwatne. Globalizacja stosunków międzynarodowych przynosi różnorodne następstwa w obszarze zjawisk i procesów. Obok pozytywów następują negatywy, wśród których podkreślenia wymaga rozprzestrzenianie się różnorodnych patologii, także po stronie państw (choć wbrew ich samoocenom), które podlegają progresywnemu umiędzynarodowieniu, co wymusza na społeczności międzynarodowej złożone procesy przeciwdziałania. Te ostatnie przybierają także postać instytucjonalną, na różnych poziomach prawodawstwa. Trudnym wyzwaniem dla prawa międzynarodowego jest problem tzw. prania pieniędzy (właściwie „prania brudnych pieniędzy”) i odnośne stanowisko społeczności

międzynarodowej. Omawiane w rozprawie uniwersalne podejście doń stanowi względną nowość przede wszystkim w zakresie legislacji, choć także w obszarze nauki. Oczywiście nie można lekceważyć dotychczasowego dorobku nauki i praktyki, jednakże bezpośrednie wykorzystywanie często rozmija się tu z całkiem nowym wymiarem tytułowej problematyki. Chodzi bowiem o to, że o ile niegdyś proceder prania pieniędzy rozwijał się doraźnie (jako suma odosobnionych indywidualnych kreacji przestępczych), o tyle dziś globalizacja (w warunkach intensywnego przepływu komunikatów ponad granicami państw) nieuchronnie upowszechnia proceder prania pieniędzy, a na pewno stwarza dlań więcej sposobności i płaszczyzn rozwoju. Trudno więc się dziwić, że to w prawie międzynarodowym upatruje się szans na przeciwdziałanie praniu pieniędzy w skuteczniejszym wymiarze, aniżeli oparte na prawie krajowym działania poszczególnych państw. Ta sytuacja, z punktu widzenia badacza prawa międzynarodowego, jawi się bardzo interesująco i inspirująco zarazem. Dla nauki prawa międzynarodowego dobrze się więc stało, że Pani Monika Brulińska (pod kierunkiem Profesora Karola Karskiego) z owej inspiracji skorzystała obierając temat rozprawy doktorskiej *Prawne aspekty przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy w Polsce na tle prawa międzynarodowego*.

Z ciekawością zabrawszy się za czytanie rozprawy ustaliłem na wstępie, że Autorka recenzowanej pracy postawiła sobie następujące cele:

1. analizę i ocenę stosownych rozwiązań prawnych i instytucjonalnych w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w Polsce,
2. opisanie międzynarodowych regulacji dotyczących prania pieniędzy i sposobów walki z tym przestępstwem w wybranych państwach: Australii, Belgii, Gruzji, Kanadzie, Niemczech, Turcji, Ukrainie i Wietnamie,
3. ocenę świadomości i wiedzy respondentów co do funkcjonowania rozwiązań prawnych w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy w świetle przeprowadzonych badań,
4. ocenę obecnego systemu zapobiegania praniu pieniędzy w Polsce,
5. przedstawienie udoskonalonego modelu systemu zapobiegania praniu pieniędzy w Polsce (ten cel postawiony został nazbyt optymistycznie, choć przedstawione wnioski ów model w jakimś stopniu zarysowują).

Ku osiągnięciu obranych celów Doktorantka przyjęła hipotezy badawcze, założywszy, że:

1. polski system walki z praniem brudnych pieniędzy zawiera wiele niedoskonałości uniemożliwiających skuteczne funkcjonowanie owego systemu,
2. rozwiązania prawno-instytucjonalne przeciwdziałania praniu pieniędzy występujące w Gruzji i Ukrainie są wysoce nieskuteczne w związku z tym, nie jest to przykład, na którym mogłoby się wzorować państwo polskie (zastanawia zawężenie tezy do dwóch zaledwie państw, spośród analizowanych, albo brak tez odnośnych),
3. Konieczne jest przyjęcie systemowych rozwiązań w zakresie zapobiegania praniu pieniędzy (jak rozumiem – w Polsce?).

Zaplanowane w rozprawie badania Autorka oparła na strukturze sześciu rozdziałów (o różnym stopniu złożoności) opatrzonych z jednej strony pożytecznym wykazem skrótów i skrótowców (atut) i wprowadzeniem, a z drugiej strony – podsumowaniem, streszczeniem, złożoną bibliografią i wykazem ujętych w rozprawie tabel, rysunków i wykresów. W rozdziale pierwszym („Zjawisko prania pieniędzy”) Doktorantka opisała genezę i interpretację pojęcia „pranie pieniędzy”. Syntetycznie, acz interesująco zaprezentowała główne warianty owej genezy i rolę ważniejszych prekursorów precyzowania tytułowego pojęcia. Następnie sprecyzowała definicję „prania pieniędzy” i wyszczególniła główne źródła pochodzenia „brudnych pieniędzy” (istotnie ujmując polską perspektywę). Ważną rolę w rozprawie pełni fragment pierwszego rozdziału objaśniający wpływ prania pieniędzy na gospodarkę, z wyszczególnieniem: zachwiania rynków finansowych, spadku produkcji, zmniejszenia tempa rozwoju gospodarki i poziomu zatrudnienia, który przechodzi następnie w omówienie praktyki polskiej, zagranicznej i międzynarodowej. Ujęta na końcu rozdziału analiza etapów prania pieniędzy (fazy przygotowawczej, fazy umiejscowienia/lokowania, fazy maskowania oraz fazy integracji nielegalnych dochodów z legalnymi środkami finansowymi) mogła zostać ulokowana przed analizą jego oddziaływania na praktykę. W rozdziale drugim recenzowanej rozprawy („Międzynarodowe i unijne regulacje prawne w walce z praniem pieniędzy”) Autorka w pierwszej kolejności wyjaśniła różnicę między przeciwdziałaniem praniu pieniędzy, a zwalczaniem tego procederu. Następnie dokonała przeglądu przedmiotowych inicjatyw międzynarodowych w ujęciu chronologicznym. Odrębnie (lecz także chronologicznie) ujęto inicjatywy unijne. Rozważania zostały przeprowadzone dość wartko, z komentarzami ocennymi, co podnosi walor rozdziału, którego treść jest naturalnym układem odniesienia dla

rozważań na temat krajowych rozwiązań prawnych i organizacyjnych. Te zostały zaś ujęte w rozdziale trzecim rozprawy na przykładzie wybranych państw („Prawno-instytucjonalne sposoby walki z praniem pieniędzy stosowane na poziomie państwowym – przykłady wybranych państw”). Dokonany wybór państw jest interesujący, modelowa struktura kolejnych podrozdziałów (poświęconych poszczególnym wybranym państwom) – klarowna, a sekwencja omawiania (oparta o kolejność alfabetyczną) - racjonalna. Prowadząc badania z perspektywy Polski i w konsekwencji obranych zamierzeń badawczych – Doktorantka kolejny rozdział (czwarty pt. „Instytucjonalne i normatywne rozwiązania w zakresie przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy w Polsce”) poświęciła rozbudowanej prezentacji prawnych i organizacyjnych rozwiązań polskich w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy (szkoda, że tytuł nie został sprecyzowany analogicznie, jak w rozdziale poprzednim). Przedstawiła tam ewolucję ustawodawstwa, regulacje wiodące (Kodeks karny i ustawę z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu), determinowane nimi modyfikacje i zmiany innych unormowań oraz wyzwania na przyszłość. Choć tytuł rozdziału czwartego akcentował również odniesienia instytucjonalne, to jednak Autorka postanowiła wyodrębnić (kolejny, piąty) rozdział przedmiotowo wybitnie instytucjonalny („Rola poszczególnych jednostek współpracujących jako podmiotów realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy”), w którym przeprowadziła weryfikację ról poszczególnych jednostek współpracujących jako podmiotów realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania praniu pieniędzy. Pozwoliło jej to zobrazować schemat polskiego systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy. Pewien niedosyt budzi rozproszone i niezbyt klarowne uzasadnienie doboru omawianych podmiotów oraz zastosowanej sekwencji, natomiast z uznaniem można podejść do rzeczowych ocen, miejscami odnoszących się do konkretnych kwestii. Ciekawym i wartościowym rozwiązaniem okazał się rozdział szósty, w którym Doktorantka postanowiła zweryfikować ostatecznie (weryfikowaną stopniowo w poprzednich rozdziałach) hipotezę, według której polski system walki z praniem brudnych pieniędzy zawiera wiele niedoskonałości uniemożliwiających mu skuteczne funkcjonowanie. W tym celu przeprowadziła ocenę świadomości i wiedzy respondentów w zakresie funkcjonowania rozwiązań prawnych dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy w oparciu o wyniki przeprowadzonych badań socjologicznych. Jak to często bywa w pracach prawniczych – metodologia badań socjologicznych została zaplanowana i zrealizowana dość liberalnie, ale i tak ich wyniki stanowią wartość dodaną rozprawy. Ponad czterysta stron rozważań (co pozwala określić rozprawę jako obszerną, ale w odpowiednim wymiarze) Doktorant opatrzył syntetycznym podsumowaniem, w którym zawarł wnioski wynikające z weryfikacji hipotez,

ku realizacji celów badawczych, wyraźnie przez polski pryzmat, co stanowi ostateczną realizację powziętych na wstępie zamierzeń. Wnioski są zrozumiałe, jednak z uwagi na przedmiotową zbieżność i/lub powtórzenia można było je ująć czytelniej. Na uwagę zasługuje, że w dysertacji uwzględniono stan prawny obowiązujący w dniu 15.04.2021 r., co czyni recenzowaną rozprawę w pełni aktualną (w czasie recenzowania).

Reasumując, w zakresie merytorycznym rozprawa mgr Moniki Brulińskiej zasługuje na ocenę pozytywną. Autorka precyzyjnie formułuje wnioski naukowe, z którymi na ogół należy się zgodzić, i które znajdują potwierdzenie, tak w cytowanej literaturze, jak i w przeprowadzonych badaniach dokumentów. Jednocześnie należy podkreślić, że chociaż rozprawa ma w dużej części charakter interdyscyplinarny, to wszelkie zagadnienia są w niej omawiane w kontekście problematyki z zakresu nauk prawnych. To prawo, w szczególności prawo międzynarodowe publiczne, prawo Unii Europejskiej i powiązane z nimi regulacje krajowe wybranych państw (głównie z zakresu prawa karnego, a w innych obszarach – w zakresie nim determinowanym) są osnową i podstawowym punktem odniesienia recenzowanej pracy. Lektura rozprawy nie pozostawia wątpliwości, co do prawniczego autorstwa. W szerokim kontekście nie ma wątpliwości, że Pani Monika Brulińska zna i rozumie wszystkie zasygnalizowane kwestie, czego dowodzą dojrzałe wywody i obszerniejsze analizy, jednak punktowy brak szczegółowej precyzji (np. w zakresie konsekwentnego ujmowania tytułowej problematyki, czy ujmowanie rozwiązań USA jako efektywnych, przy jednoczesnej światowej „supremacji“ w zakresie skali tamtejszego procederu prania pieniędzy) niepotrzebnie stwarza w tym względzie wątpliwości. Wobec recenzowanej rozprawy uwagi krytyczne pozwolę sobie zgłosić przede wszystkim wobec miejscami nieprecyzyjnego operowania nomenklaturą prawniczą i niejasnymi sformułowaniami (lub skrótami myślowymi), co niekiedy prowadzi do sprzeczności lub mimowolnych wypaczeń.

Od strony metodologicznej rozprawę należy ocenić pozytywnie. Autorka zasadniczo przestrzega metodologii naukowej, głównie charakterystycznej dla nauk prawnych. W szczególności doceniam zastosowane podejście komparatystyczne (co pozwoliło na porównanie polskich rozwiązań prawnych przeciwdziałających praniu pieniędzy z ich odpowiednikami w innych państwach) oraz wykorzystanie metodologii socjologicznej i statystycznej w ostatnich fragmentach rozprawy.

Strona formalna recenzowanej rozprawy zasługuje na pozytywny odbiór, jednakże i tu można zgłosić pewne uwagi techniczne. Przypisy zostały sporządzone na ogół prawidłowo (wyraźne są zasady, których Autorka stara się przestrzegać), zaś Doktorantka zastosował

wszystkie przyjęte dla tego typu rozpraw formy i metody ich sporządzania. Mimo wszechstronnej złożoności rozprawa jest przejrzysta. Jej czytelnik przechodząc do kolejnych rozdziałów i podrozdziałów czyni to z zaciekawieniem, na co niewątpliwie ma wpływ nie tylko konstrukcja, ale również ciekawa i praktyczna problematyka oraz zastosowany przez Doktorantkę klarowny język. Należy podkreślić, że rozprawa doktorska Moniki Brulińskiej została napisana poprawną polszczyzną (choć miejscami wymagającą korekty). Autorka posługuje się dobrym językiem prawniczym (niekiedy nazbyt „wsobnie” przytaczając sformułowania branżowe) w sposób, który dowodzi swobody poruszania się przezeń w obrębie analizowanej problematyki, a Jej wywody są prowadzone poprawnie i klarownie wyartykułowane. Atutem rozprawy są liczne info-grafiki, co usprawnia odbiór złożonych i niejednokrotnie skomplikowanych danych.

W zakresie merytorycznym rozprawa Mgr Moniki Brulińskiej zasługuje na ocenę pozytywną. Autorka recenzowanej rozprawy doktorskiej uczyniła przedmiotem swych badań zagadnienie stosunkowo nowe, tak w nauce, jak i w praktyce, co wymusiło nań analizę prawa w działaniu, znacznie trudniejszą od typowych wywodów dogmatycznych. Nie bacząc na trudności – nie tylko swobodnie prowadzi rozważania, ale przede wszystkim odważnie formułuje wnioski naukowe, z którymi na ogół należy się zgodzić, i które znajdują potwierdzenie, tak w cytowanej literaturze, jak też w przeprowadzonych badaniach aktów prawnych, dokumentów i literatury. Wszelkie zagadnienia omawiane są w kontekście problematyki z zakresu nauk prawnych. Prawo międzynarodowe publiczne, prawo Unii Europejskiej i powiązane z nimi regulacje krajowe wybranych państw, a zwłaszcza Polski są osnową i podstawowym punktem odniesienia recenzowanej pracy. Na podstawie specyfiki ujęć występujących w pracy wnioskuję, że Autorka podchodzi do nauki w sposób charakteryzujący praktyków (daje temu bardzo pozytywny wyraz np. w rozdziale czwartym i piątym), co wymaga przy recenzji wzmożenia empatii względem ocenianych rozważań i przyjęcia zasady „dobrej wiary”. Nie chodzi tu bynajmniej o obniżanie standardów jakościowych, lecz o stosowanie ich odpowiednio, a niekoniecznie wprost. Biorąc to pod uwagę – wskazane uwagi nie umniejszają wartości merytorycznej rozprawy, gdyż jej zalety są znaczące, a wady niewielkie. Pani Monika Brulińska pisze interesująco, wartko, miejscami lekko, ale... dla wtajemniczonych. Natomiast waga tematyki przedmiotowej uzasadnia jej upowszechnienie, czemu służyć może stosowna publikacja książkowa (w języku polskim i/lub w języku angielskim), co nakazywałoby wszakże dokonanie uproszczeń i dokładnej korekty, do czego – mam nadzieję – przyczynią się także uwagi zgłoszone w recenzji.

*

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską Pani mgr Małgorzaty Brulińskiej pt. *Prawne aspekty przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy w Polsce na tle prawa międzynarodowego*, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. UW dr. hab. Karola Karskiego, stwierdzam, że stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Oznacza to, że rozprawa ta spełnia wszystkie wymogi, określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 85 ze zm.). Tym samym może ona stanowić podstawę do przeprowadzenia dalszych czynności w przewodzie doktorskim, w tym do nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne. Na tej podstawie wnioskuję o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pani mgr Małgorzaty Brulińskiej pt. *Prawne aspekty przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy w Polsce na tle prawa międzynarodowego* oraz rekomenduję dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Meirj Brulińska